

Thalész víz-metafizikája

A Szókratész előtt élt gondolkozók metafizikusok voltak, akik ugyanazt gondolták és tudták, amit Philolaosz: a természet isteni és nem emberi ismeretet kíván. Istenit, ami azt jelenti, hogy transzcendenst, s ami viszont azt jelenti, hogy az elem; amelyből a világot származtatják, méreteiben lenyűgöző, mélységeiben lemérhetetlen kozmikus analógia alapján érthető meg. Ha valaki Thalész archaikus víz-metafizikáját legalább körvonalalaiban helyreállítani megkísérelné, csakhamar arra a belátásra jutna, hogy itt sem kezdetlegességről, sem naivitásról szó sincs. Bizonyos idő múlva pedig kénytelen lenne megállapítani, hogy bátorságban, mélységben, szépségben és igazságban Thalész egyetemes víz-világához az újkori metafizikák közül egyetlenegy sem hasonlítható.

Az előzetes megértést ajánlatos ezúttal is a számelmélettel kezdeni. Mert a szám, mint a püthagoreus Philolaosz mondja, az az uralkodó összekötő lánc, amely a teremtett világtól független, s amely a dolgokat belül összefűzi. Tiszta szellemi módon a szám jelzi az anyagi természet és az idea kapcsolatát azon a ponton, ahol az idea éppen anyagivá lesz. A számelmélet azt tanítja, hogy a víz száma: a hat. A magyarázat a következő: a dolgok keletkezését és anyagi megvalósulását nézve az őanyag-őslényeg-őskezdet, az első lépés az anyagi megvalósulás felé a fény. A fény: az Egy. Az Egy első tevékenysége a vonzás. Ez a kettő. A vonzás az anyagi természetben mint oxigén jelentkezik. A második jelenség a taszítás. Ez a három. A taszítás a természetben megfelel a hidrogénnek. A vonzás és a taszítás egyesül és teljes lesz. Ez a négy. Az oxigén és a hidrogén egyesülése légnemű anyag. A légnemű anyag száma a négy. Az oxigén és a hidrogén összekeveredik és meggyullad. A gyulladás, a tűz: az öt. A meggyulladt hidrogén és oxigén kettéválik. Mert az ötös szám az elválasztó és a felbontó. Az anyag a szellemtől elválik. A szellemi rész felszáll, az anyagi rész leülepszik. Ez a leülepedett rész: a víz. A víz: a hat. A víz bázisa a tűz, a tűz bázisa a légnemű anyag, a légnemű anyag bázisa a fény. Ezekben a bázisokon nyugszik a víz, az első tényleges, megfogható anyag. A légnemű elemek felrobbanásából keletkezett és csapódott le és öltött testet. A légnemű felrobbanásakor a szellemi és az anyagi világ elválik. Kétféle víz keletkezik: a felső és égi víz, a szellemi víz - az idea; de az anyagi, az alsó víz is, az eidolon. Ezért van égi tenger és vannak égi források és van égi Nílus, Gangesz, Brahmaputra. Ezért van élet vize. A földi víz az égi víznek csak mása, ez a nehéz anyagi víz, amely a gázok felrobbanásakor tehetetlenül lehullott és a mélységeket megtöltötte. De a tűz és a meleg hatására ez is megmozdul, s mint pára, vagy gőz, vagy köd, vagy felhő ismét megpróbál fölemelkedni. Súlyja azonban lehúzza, s újra lezuhan. De a víz örökké felkívánczik, örökké párolog, s örökké visszaesik. Ez a víz körforgása, mint a bolygók és a lények és az idő örökös keringése, s a bolygók és a lények és az idő e keringést az ősvíztől tanulták, saját vízszerűségüktől tanulták, mert minden anyagi eredetében vízszerű. Ezért mondta Thalész, hogy a világ őanyaga a víz.

Víz-istenek és a víz az egyes őskori egységekben

Iránban a víz szellemét, Izedjét Abannak hívták. Aban volt az idő királya is. Mert az idő nem egyéb, mint víz, úgy folyik és buzog ismeretlen forrásból, olyan visszatartatlan - "senki sem léphet kétszer ugyanabba a folyóba", mondja Hérakleitosz. Az idő az a láthatatlan víz, amelyben a világ léte folyik, amelyben mindnyájunk léte oldott állapotban áramlik. A látható víz, a patak, a folyó, a tó, a tenger ennek az időnek csak nehéz anyagi testben való megjelenése és megfelelése. Analógiája. "A látható világ a láthatatlannak csak lenyomata és utánezata." Ez a lenyomat és utánezat az anyagi víz, az élet tápláléka, fenntartója, az Élet Anyja. A látható vízben is a lét van, oldott állapotban. A víz a levegő és a fény elliptikus duálja - vagyis felesége. Iránban Ahura Mazda első szerelme Arduiszur volt, aki a víz erejének istennője, a Vízistennő, az Élet Anyja. A víz nem más, mint a szellem elanyagiasodásának a fény után következő első foka. Mint anyagi szellem a nő jelképe és analógiája, Iránban Ainyahita istennő: a testet öltés, a születés és az újjászületés istennője. Egyiptomban az ősvízből, Nunból született Ptah, az alkotó és teremtő. Ptah és Nun házasságából született az első nap: a Víz-Nap. Mert amikor a világ ősi első állapotában víz volt, semmi egyéb, amikor még minden élőlény a vízben volt, akkor a legfőbb isten, Visnu is, Indiában még hal volt, és a Nap sem lehetett más, mint Víz-Nap. Peruban ezt a Víz-Napot Atonatiuhnak hívták, s ez a Nap volt az, amely a vízhalált, az özönvizet előidézte. Peruban egyébként a víz a gazdagság jele. A naptárban a tizedik napot jelezték a vízzel: másik jelentése a termékenység és a bőség szaruja. Ezért állott minden vízistenség kapcsolatban az asszonnyal, a föld termékenységével és a jó természettel. Ezért volt az esőkultusz középpontjában Iránban Bahman, az első amsapand, akit a Hold és a víz alakjában tiszteltek. Ezért volt Mexikóban Tlalok az eső istene, Kenteotl a kukoricaasszony férje. Tlalok az eső, a sperma termékenyítette meg a szerelmes Kenteotl istennőt. De Tlaloc nemcsak esőisten volt. Tlalokannak hívták a vízalvilágot, a víz-Hádeszt, ahonnan a források fakadnak, és Tlalok volt az elköltözött lelkek ura, amely lelkek a földre visszatértek eső alakjában, hogy a földet megtermékenyítsék. Erről az Upanisádok részletesen beszélnek. A hindu Tlalok volt a Hold, ahol ugyanúgy, mint Mexikóban a Tlalokanban, laktak a halottak. A megtermékenyítő eső onnan hullott. Egyetlen elem sem teszi a földet annyira asává, mint a víz, annyira alkalmassá arra, hogy szép legyen, gazdag, termékeny, örömet, üdvösséget fakasszon. A víznek az anyagi világban az a jelentősége van, ami az emberi létben az asszonynak: a lány elem, a tápláló, az érzelem, a mély, az átláthatatlan, a könnyen zavarodó, de ugyanolyan könnyen tisztuló, az üdítő, a veszélyes, a tükörsima és a viharos, a bűbájosan vonzó, az, aki tele van rejtett édességekkel és szörnyekkel.

A víz eszkatológiáját az asztrológia a következőképpen látja: az állatkörnek három vízjele van: a Rák, a Skorpió és a Halak. A Rák elsősorban édesvíz, a lassú patakok, a tavak vize, amelyben rengeteg élőlény nyüzsög, ez a nádasokkal és sással körülvett, nagyobbára mocsaras, zöldes, opalizáló langyos víz, az ingovány, valamennyi víz között a legpuhább. A Skorpió a tüzes, a vörös, a forró, az aktív, a párolgó, heves és maró, feldühített, szenvedélyes víz. A Halak a hűvös, a kék, a kristályosan átlátszó tengervíz, az éteri víz, Aphrodité Urania vize. A három jel három ideának, három kedélyállapotnak, három emberfajtának, három szellemiségnek, három látásnak, három életrendnek felel meg. A Rák a matriarchális jel, s az ingovány a matriarchátus vize. A Skorpió az apokaliptikus ítélet vize, az elválasztás forró vize. A Halak a kék víz, a kék pedig nem egyéb, mint Schuler szerint az anyagi világ legelső színe, az izzás legelső foka - a világ a kezdetek kezdetén kékben ragyog fel: a mennybolt és a tenger. A Halak a szűzies leány, a Skorpió a szenvedélyes asszony, a Rák a tápláló anya. Mindhárom a Földistennő képe: a Halak vízből született a szépség és a virág, a Skorpióból a szenvedély és a bor, a Rákból a gondoskodás és a kenyér.

Bizonyos tekintetben az egyetlen elem

"A négy - szól Thalész -, amely oly sok szóbeszéd tárgya, amelynek elsejét víznek nevezzük, s amelyet bizonyos tekintetben az egyetlen elemnek tartunk, az, ami a földi dolgokat összeköti, egyesíti és egymással összekeveri." A Négy, amelyről Thalész azt mondja, hogy oly sok szóbeszéd tárgya, polüthréta tettara, a négy elem: a levegő, a tűz, a föld és a víz. Ezek közül az első és bizonyos tekintetben az egyetlen a víz. Miért? Nem nehéz megérteni. Mert ahogy a férfi lényéből keletkezett a női, amely lény időben későbbi, de idealitásban, s éppen ezért az abszolútumban az előbbi, pontosan úgy keletkezett a levegőből és a tűzből az időben későbbi, de az idealitásban előbbi elem, a víz. Ezért időben a levegő és a tűz a víz bázisa; az abszolútumban azonban a bázis: a víz. A víz ezért az őanyag, az anyaanyag, amelyből minden született, az elemek között az asszony, az anya, a szülő. Ezért mondja Thalész, hogy az elemek elseje a víz. Bizonyos tekintetben az egyetlen, szól tovább Thalész: mert a víz az egyetlen elem, amely mind a négy tulajdonságaival rendelkezik, a legmozgékonyabb, a legalakíthatóbb, legkönnyebben cserél halmazállapotot, legkönnyebben válik levegővé és tűzzé és földdé. És ha a víz ősképe analóg is az asszonnyal, a férfi tulajdonságait is állandóan magában tartja. A víz az anya, belőle születik az élet, de a másik oldalon a száraz földre a víz úgy hull, mint a kigyúlt méhbe a sperma, és a földet megtermékenyíti. Ezért az alkímia háromféle vizet ismer: hímnemű sperma-vizet, nőnemű szülő és tápláló vizet, és az androgün vizet, amelyben férfi és nő kiegyenlítődik, és nemfölttív válik. Ez az aqua ignificata volt, az égő víz, a tűz-víz, amit az asztrológia Skorpiónak nevez. Ez a víznek és a logosznak, az égő szellemnek, az igének, a gondolatnak, a teremtő tűznek a találkozása. "Az Úrnak lelke táplálta a vizeket." Mert a beavatás nem egyéb, mint reintegráció, vagyis az eredeti őállapotba való visszatérés: aki a víz-beavatás útján jár, annak fel kell számolnia a "vizek elválasztását a vizektől". Mert a Szent Könyv azt mondja: "Legyen kiterjesztett uralom a víz fölött, amely elválasztja a vizeket a vizektől." Így vált el a víztől az ég - a levegő és tűz, az első szó, a logosz. A beavatásra váró tanítványnak a tüzet és a levegőt és a vizet újra egyesítenie kellett, hogy helyre tudja állítani az Egyet.

Minden elem alkalmas arra, hogy belőle metafizikát bontsanak ki és az analógiákkal a világ teljes megértését elérjék - de egyetlen elem sem alkalmasabb, mint a víz, már csak azért is, mert az élet végtelenül vízszerűbb, mint amilyen levegő- vagy tűzszerű. Az élet termékeny és anyai és érzékeny, és nincs élőlény, amelynek testi lénye ne lenne túlnyomó részben víz. Theiosz hüdör ouden esztin, mondja Zozimosz: az isteni víz nélkül nincsen semmi. Az egyik arca férfias, a másik nőies, az egyik arca az öröklét: a tenger, a másik a megállíthatatlan élet: a folyó. Ezért volt a rejtélyes szellemi ősvíz, a mare philosophorum, az alkímia őseleme: a szellem vize. Az élet vize, az örök forrás. Egyiptomban a hármasszám uralkodik és három vizet ismertek: az égi, földi és alvilági vizet. Amikor a Sirius csillag hajnalban megjelent, július 17-én, a három víz egyesült és a Nílus áradása megindult. A három víz: a női - alvilági, a termékeny, az Anyák vize; a férfi - a földi, a tevékeny víz; az androgün - az égi víz, az élet vize, a víz-idea, az ősvíz. Az a víz, amit az ember iszik, ami a Nílusban folyik, amelyben a tengeri lények élnek, az ősvízhez úgy viszonylik, mint az élet az ideához, a másolat az eredetihez. Iránban hét vizet különböztettek meg: a növények, a hegyek vizét, az izzadságot, az esőt, a sperma vizét, a nyálat és a vizeletet. A Kabala azt tanítja, hogy a víz az az elem, amely a világ részeit összeköti és egyesíti és egyben tartja, vagyis lényegében azt mondja, amit Thalész. Samaim, az égő víz volt az, ami a világ tüzeit, amely a földdel hiába akart egyesülni, ég és föld között közvetítette: a víz kapcsolta össze az ég tüzeit a tehetetlen földdel, s azóta is az ég a földdel a vízen át érintkezik. A víz táplálja a földet, megtermékenyíti meg, s a víz az élet fenntartója: a víz az, amely az emberi lényre ragadt szennyet feloldja és lemosa.

A létező világ kezdete

Hűdón einai arkhé tón ontón - a víz a létező világ kezdete. De arkhé nem azt jelenti, hogy az őszanyag, amiből minden készült, hanem jelenti azt, hogy az összszubsztancia, amely minden létező lényege, az eredet, a dűnamisz, az első Hatalom, az Egy. Minden létező élet első Hatalma, minden lény eredete, összekötő, fenntartó, tápláló szubsztanciája. Az élet a felületen mozog, hullámzik, folyik, árad, lüktet, habzik, az időben változik, nyugtalan, szenvedélyes, rohan, minden pillanatban más - de a mélységben nyugodt, állandó és változatlan, az örökben állhatatos és végleges. Az élet az idő felszínén úszik - a lét az idő mélyében van. Az élet a hullámzó víz és a siető folyó; a lét a tükörsima és mozdulatlan tenger. Az emberi történet folyónak látszik, mintha valahol fakadt volna s valahová igyekezne - de az emberi lét tenger, mert öröktől fogva volt és van és lesz. Ami történik, az csak az óceán felszíne, itt ring, hullámzik, kering. A lényeg azonban az óceán mélye, az átlátszó, nyugodt, tiszta mélység. Mintha hullámok hegye és völgye, áramok örvénye lenne mindaz, ami történik; de minden elcsendesedik és kisimul. Merülj a vízbe - szól a Véda -, és meg fogod látni az isteni Máját. Meglátod, hogy csak a felszínen van mozgás és változás, hullám és nyugtalanság, örvény és habfodor. Csak a felszínen van májja, káprázat, varázslat. Csak a felszínen van idő. Bent az óceán mélyén nincs hullám, nincs örvény, nincs varázslat, nincs idő, csak örök állandóság és megváltozhatatlan lét.

Azt, ami van, lehet nézni az időben mint folyót, mint varázslatot, mint máját, mintha valahol fakadt volna, s mintha valamely irányba sietne. De azt, ami a világban van, lehet nézni az idő mélyében mint a nyugalom, a megváltoztathatatlan lét megnyilatkozását. Ha valaki a világot folyónak látja, az idő felszínén látja, s akkor történetet lát. Azt látja, hogy minden halad, mozog, változik, siet, akar, célja van, amelyhez közeledik, vagy amelytől távolodik. Ha valaki a világot óceánnak látja, akkor nem lát folyamatos történetet, nem lát haladást, mozgást, hanem látja az óceán mélységeinek megnyilatkozásait, az ősi valóságokat, a kezdeteket, az arkhét, a dűnamiszt, magát az Óceánt, az Egyet, s ennek az egynek arcát. Aki az idő felszínén jár, történetben él, változásban, és nincsen sejtelve a mélységekről, amelyek alatta nyílnak - a májja varázslatában él. Aki az idő mélyén jár, a történet fölött él, vagy a történeten kívül, vagy azon belül a nyugalomban, és szemtől szemben áll az örök Egy valóságával. A víz benne van abban is, hogy történet és káprázat és mozgás és folyó; de benne van abban is, hogy idő mélye, állandóság, nyugalom, óceán. A víz mindenben ott van. Theiosz hűdór ouden esztin: az isteni víz nélkül nincsen semmi. A víz a létező világ kezdete: arkhé tón ontón. A történet is víz, az örök is víz, mert az idő felszíne is víz, mélysége is víz. Az emberben lüktet a vér óceánja, ahogy a föld vére, a tenger lüktet s lüktet az éter és örvénylik és kering: az időben, az óceánban, a felszínen, a káprázatban. Belül, mélyen nincs lüktetés, nincs örvény, csak változatlan örök Egy.